

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Ἡ ἐπιστήμη τοῦ Ἐμπορίου, ὑπὸ Ι. Σκαλτσούνη δικηγόρου. Ἐν Κεφαλληνίᾳ 1865.

Θέλομεν ὄντως νὰ ἐγλήσωμεν εἰς τὰς φλέβας τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν σώματος ζωτικὴν ἀκμὴν καὶ δύναμιν; Θέλομεν νὰ ἐπιρρώσωμεν τὴν ἐθνικὴν διάνοιαν διὰ στερεᾶς καὶ ὑγιоῦς τροφῆς; Ἄς παύσωμεν πρὸς Θεοῦ τέλος πάντων παροξύνοντες τὴν φλεγμαίνουσαν τῶν πνευμάτων κατάστασιν διὰ στρεβλῶν εἰσηγήσεων χαμαιζήλου καὶ μικρολόγου πολιτικῆς, καὶ ἄς ἀποπειρώμεθα ὅπως ἐντρέψωμεν τὸν λαὸν διὰ τῶν σθενικῶν βρωμάτων τῆς θετικῆς ἐλευθερίας, τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἠθικῆς τάξεως. Ἄς παύσωμεν τέλος πάντων καταθρυκαλῶντες τὴν διανοητικὴν αὐτοῦ ζωηρότητα διὰ Κιρκαίων μαγγανειῶν καὶ φίλτρων, καὶ διαστρέφοντες τὴν καλαισθησίαν τοῦ δι' ἀνουςίων καὶ ἠθικοφθόρων ἀναγνωσμάτων, οὐδὲν ἄλλο τι ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ περαινόντων εἰμὴ στιγμιαίαν τέρψιν καὶ διάχυσιν, καὶ ἄς ἐπισπεύδωμεν τὴν ὅσον ἐνεστὶν ἐκτανεστέραν διάδοσιν ἐμβριθῶν καὶ ὠφελίμων γνώσεων· ἄς ἀνθαμιλλώμεθα ὅπως πλουτίζωμεν ἕκαστος τὸ κατὰ δύναμιν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν φιλολογίαν διὰ συγγραφῶν ἀνταξίων τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ, προχέοντες δι' αὐτῶν εἰς ἀπάσας τὰς τάξεις τοῦ λαοῦ τὰ ζωοπάροχα νάματα τῆς ἐπιστήμης, τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἠθικοποιήσεως, καὶ ἀπανθίζοντες ὡς φιλόπονοι μέλισσαι ἐκ τοῦ εὐκνήθους λειμῶνος τῆς τε προγονικῆς σοφίας καὶ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ πᾶν εἴτι συντείνει εἰς καλλιέργειαν τοῦ νοῦς, εἰς ἐξαρσιν τῶν φρονημάτων καὶ εἰς ἁρμονικὴν ἀνάπτυξιν τῆς τε ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἐνεργότητος τῆς ὕλικῆς εὐημερίας καὶ ἠθικῆς ἀναπλάσεως τῶν δύο τούτων ἀναποσπάστων στοιχείων πάσης ἀνθρωπικῆς προόδου καὶ τελειοποιήσεως.

Ἐν ταῖς τοιαύταις οὖν ἐθνωφελέσι συγγραφαῖς συγκραταλέκτεον ἀναντιρρήτως καὶ τὸ ἐσχάτως δημοσιευθὲν περισπούδαστον πόνημα τοῦ ἐπὶ νομομαθείᾳ καὶ ἐγκυκλοπαιδικαῖς γνώσεσι διαπρέποντος συμπολίτου ἡμῶν Κ. Ι. Σκαλτσούνη, ἐπιγραφόμενον Ἡ Ἐπιστήμη τοῦ Ἐμπορίου. Ἀλλὰ τίς ὁ σκοπὸς ὃν ὁ συγγραφεὺς προτίθεται διὰ τοῦ πονήματος τούτου; τί τὸ ὀριστικὸν σημεῖον εἰς ὃ τείνει νὰ καταστήσῃ πραγματευόμενος περὶ τοῦ ζωτικοῦ τούτου κλάδου τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, οἷός ἐστιν ὁ τῆς ἐμπορικῆς βιομηχανίας; Ἰπάρχει ἀλήθεια ἐναργῆς καὶ ἀναμφίλεκτος, ὅτι ἡ ἐμπειρία ἢ ἡ τέχνη αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένη ἐξικνεῖται μὲν ἀπρόσκοπως εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον τῆς, ἀλλ' ἐνεργεῖ μηχαν-

νικῶς πῶς καὶ καθ' ἕξιν, ἄνευ συνειδήσεως τῶν γενικῶν νόμων τῶν διεπόντων τὴν ἐνέργειάν τῆς, ἄνευ ἐπιγνώσεως τῶν λόγων, δι' οὓς προσδιορίζεται κατὰ τοῦτον μᾶλλον ἢ ἐκείνον τὸν τρόπον, κατὰ ταύτην μᾶλλον ἢ ἐκείνην τὴν διεύθυνσιν· ὅτι ὁμοῦς συνδυαζομένη μετὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ δαδουχουμένη ὑπὸ τοῦ φωτός τῆς, δίδει λόγον εἰς ἑαυτὴν ἐκάστης τῶν ἐργασιῶν τῆς, ἀποκαλύπτει τὰς στοιχειώδεις ἀρχὰς καὶ τοὺς νόμους τοὺς ἐπιστατοῦντας ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ἐνεργείας τῆς, διορθ. τὰς ἐνδομύχους σχέσεις τούτων πρὸς ἄλλους γενικωτέρους μεθ' ὧν συναποτελοῦσι πλῆρες καὶ ὀλικὸν σύστημα, καὶ ἐπὶ τέλους δὲ διὰ τῆς αὐτοσυνειδησίας ταύτης κτωμένη μείζονα βαθμὸν ἰσχύος καὶ ἐντάσεως φέρεται πρὸς τὸ τέρμα τῆς λογικώτερον, εὐθύτερον καὶ σκοπιμώτερον. Ἐκ τοιαύτης οὖν ἀληθείας ὀρμώμενος καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὰ περὶ τοῦ ἔμπορίου ὑπὸ θεωρητικὴν ἅμα δὲ καὶ πρακτικὴν ἄποψιν· δὲν περιορίζεται ἀποκλειστικῶς εἰς ἀπλοὺς τινὰς πρακτικούς κανόνας· δὲν ἐπαρκεῖται εἰς ξηρὰν ἀφήγησιν τῶν πρὸς ἐκτέλεσιν ἐμπορικῆς τινος ἐπιχειρήσεως ἀπαιτουμένων ὅρων καὶ πράξεων, ἀλλ' εἰσδύων εἰς αὐτὰ τὰ πρῶτα καὶ κύρια ἐλατήρια τοῦ πολυπλόκου τούτου κλάδου τῆς ἀνθρωπίνης βιομηχανίας, ἀποσυνθέτει αὐτὸν εἰς τὰ ἀπλᾶ στοιχεῖά του, καὶ ἀνελίττει τοὺς λόγους καὶ τὰς ἀρχὰς, δι' ὧν διευκρινοῦται καὶ διαφωτίζεται ἡ εἰδικὴ φύσις καὶ τὸ τέλος ἑνὸς ἐκάστου τούτων τῶν στοιχείων οὐχ ἥττον, ἢ ἡ πρὸς ἄλληλα ἐσωτερικὴ σχέσις καὶ συνάρπεια. Καθόλου δ' εἰπεῖν εἰς τὸ Β'. Εἰδικὸν Μέρος τοῦ πονήματος, ἐνθα κατὰ πλάτος ἐκτίθενται τὰ περὶ ἐμπορικῆς βιομηχανίας, ὁ συγγραφεὺς συγκιρνῶν τὴν ἐπιστήμην μετὰ τῆς τέχνης χειραγωγεῖ μὲν ἀφ' ἑνὸς τὸν ἀναγνώστην διὰ τῶν θεωριῶν καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐφαρμογῆς των μέχρι τῶν προθύρων τῆς πράξεως, χωρὶς ὁμοῦς ἀφ' ἑτέρου νὰ ἐμφιλοχωρῇ εἰς πρακτικὴν λεπτομέρειαν. Οὕτω π. χ. εἰς τὸ περὶ Ἑταιριῶν κεφάλαιον ἀναλύων τὸ περὶ συνεταιρισμοῦ οἰκονομικὸν ζήτημα διεξέρχεται τὰ ἐκ τούτου προκύπτοντα ὠφελήματα, καὶ προχωρεῖ μέχρι τῆς συστάσεως τῶν πολυειδῶν ἐταιριῶν, πλὴν καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ καθ' ἕκαστα καὶ τὰ περὶ τούτων νενομοθετημένα παρὰ τοῖς διαφοροῖς ἔθνεσι παραπέμπει εἰς τὸ ἐμπορικὸν δίκαιον.

Πρὸς ἀναζήτησιν δὲ τῆς καταγωγῆς καὶ γενέσεως τοῦ ἔμπορίου καὶ πρὸς ἐξακρίθωσιν τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους βιομηχανικούς κλάδους, προτάττει τῆς συγγραφῆς του τὸ περὶ βιομηχανίας καθόλου πραγματευόμενον Α'. Γενικὸν Μέρος ἐξ ἑπτὰ κεφαλαίων συγκείμενον, ἐνθα ὁ συγγραφεὺς παρακολουθῶν τὴν δαιμονιώδη ἐκείνην δύναμιν, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος μεταπλάττει τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον

κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ὁμοίωσιν, δι' ἧς ἐντυπώνει εἰς τὰ περιστοιχοῦντα αὐτὸν ἀντικείμενα τὴν σφραγίδα τῆς ἰδίας αὐτοῦ προσωπικότητος, καὶ ὑποβάλλων εἰς ἐπιστημονικὴν ἔρευναν καὶ βάσανον τὸν ὀργανισμόν τῆς βιομηχανίας, ἐκτίθῃσι πρῶτον διὰ ζωηρῶν εἰκόνων τὰ ἐκ ταύτης πηγάζοντα ὕλικά, πολιτικά καὶ πρὸ πάντων ἠθικά ἀποτελέσματα. « Ὁ ἄνθρωπος λέγει, (σελ. 12) δὲν δύναται νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ καὶ τὰς μελέτας ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ἀντικειμένων τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς, ἐὰν μὴ πρότερον ἀνέυρῃ τὰ μέσα πρὸς συντήρησιν τῆς ζωῆς τοῦ ὑπάρξεως. ἵνα ἀναπτύξῃ τὰς διανοητικὰς καὶ ἠθικὰς τῶν δυνάμεις ὀφείλει πρότερον νὰ σκεφθῇ περὶ τῆς διατηρήσεως τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ . . . Διὰ τῆς ἐπὶ τῶν ὑλικῶν ἀντικειμένων ἐργασίας ὁ ἄνθρωπος ἐλευθεροῦται ἐκ τῆς δουλείας τῶν φυσικῶν αὐτοῦ ἀναγκῶν, ἀπαλλάττεται ἐκ τῆς μερίμνης τοῦ σώματος καὶ τῆς ὕλης, οὕτω δὲ κατάρτιζόμενος βαίνει τότε ἀσφαλῶς πρὸς τὴν ἀληθῆ πρόοδον καὶ τελειοποίησιν, διακονοῖ τὴν καρδίαν αὐτοῦ καὶ ἐπασχολεῖ τὸ πνεῦμα πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ θείου, τοῦ εὐγενοῦς καὶ τοῦ ὑψηλοῦ, πρὸς τὸ ἰδεῶδες ἐκεῖνο τέρμα πρὸς ὃ πρέπει νὰ τείνωσιν ἅπασαι αἱ ἀτομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ προσπάθειαι. »

Οὕτω δὲ διεξελθὼν πρῶτον τὴν ἀξιολογότητα, τὴν ἔκτασιν καὶ τὰ ὠφελήματα τῆς βιομηχανίας καθόλου, ἐξαίρει κατόπιν τὰς ἐν αὐτῇ ἀναγκαίως ἐμπεριεχομένας ἐννοίας τῆς παραγωγῆς ἥτοι τῆς πρὸς χρησιμοποίησιν τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων ἐφαρμοζομένης ἀνθρωπίνης δυνάμεως, καὶ τῶν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀπαιτουμένων ὀργάνων, οἷα εἰσὶν ἡ φύσις, ἡ ἐργασία καὶ τὰ κεφάλαια. Καὶ ἡ μὲν φύσις παρέχει ἄπειρον πληθὺν δυνάμεων εἴτε καθολικῶν ἐπικρατουσῶν παντοῦ καὶ πάντοτε, εἴτε εἰδικῶν καὶ κατὰ τόπους διαποικιλλομένων, ἐφ' ὧν καὶ δι' ὧν ἡ ἀνθρωπότης ἐργαζομένη δύναται νὰ θεραπεύῃ τὰς ἀνάγκας τῆς καὶ νὰ ἐποτρύνηται εἰς ἀνταλλαγὰς τῶν προϊόντων, εἰς ἀμοιβαίαν ἐπικουρίαν καὶ συνυποστήρισιν καὶ εἰς μὀρφωσιν κοινῶν συμφερόντων μεταξὺ ἀπάντων τῶν μελῶν τῆς. Ἡ δὲ ἐργασία συνισταμένη εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ὑλικῶν τῆς φύσεως ἀντικειμένων ἐφαρμογὴν τῶν διανοητικῶν, βουλευτικῶν καὶ ὑλικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων οὕτως χρησιμοποίησιν αὐτὰ δι' ἑαυτὸν, εἶναι τὸ κυριώδες καὶ πρῶτιστον τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς ὄργανον. Τέλος δὲ τὰ κεφάλαια, καὶ τοὶ προϊόντα τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας, ἅτινα ἀποτελοῦνται διὰ τῆς ἐξοικονομήσεως καὶ τῆς ἐξαποταμιεύσεως, ἐπιδρῶσιν ὅμως ἐξ ὑπαμοιβῆς καὶ προάγουσι τὴν ἐργασίαν, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον διευκολύνοντα αὐτὴν εἰς περαιτέρω ἀνάπτυξιν καὶ ἔκτασιν καὶ ἀπο-

καθιστῶντα τελεσφορωτέρας καὶ αὐτὰς τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως.

Ἀλλ' ἐπιτραπήτω ἡμῖν ὅπως καὶ αὐθις ἀντιγράψωμεν ἐνταῦθα καὶ ἄλλην τινὰ σύντομον περικοπὴν ἐκ τοῦ τετάρτου Κεφαλαίου, ἐφ' ὅσον ἐκ ταύτης δυνάμεθα μάλιστα ν' ἀρυσθῶμεν σωτήρια παραγγέλματα πρὸς θεραπείαν τοῦ καχεκτοῦντος κοινωνικοῦ ἡμῶν σώματος. « Ἡ ἐργασία, λέγει, (σελ. 33), ἡ τοιαῦτα ἐπὶ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου τερατουργοῦσα εἶναι τὸ ἀσφαλέστερον μέσον τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀγωγῆς καὶ ἀναπτύξεως, εἶναι τὸ συντελεστικώτερον μέσον, ὅπως ὁ ἄνθρωπος ἀπομακρυνόμενος ἐκ τῆς ὁδοῦ τῶν ἐλαττωμάτων καὶ τῆς ἀσεβείας στρέφεται εἰς τὴν μελέτην τῶν θείων ἔργων καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πρὸς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν κοινωνίαν καθηκόντων. . . . Ὁ ἄνθρωπος εἶναι μὲν ἐλεύθερος νὰ ἐγκαταλείψῃ εἰς τὴν ἀδράνειαν ἢ νὰ ἐπασχολήσῃ διὰ τῆς ἐργασίας τὰς διανοητικὰς καὶ σωματικὰς δυνάμεις δι' ὧν εἶναι πεποικισμένος, ἀλλὰ παραδιδόμενος εἰς τὴν ἀεργίαν, ἡ φύσις ἀντεδικεῖται σκληρῶς κατ' αὐτοῦ. . . Διαρκούσης τῆς ἐργασίας αἱ ψυχικαὶ τῶν δυνάμεις ἐπασχολοῦνται, χρησιμοποιοῦνται, ἐξαντλοῦσι τὴν ἐνεργότητά των, τὸ βλέμμα ρίπτεται ἐπὶ τοῦ ἐργαλείου, ἡ χεὶρ εἶναι εἰς κίνησιν, τὰ πάθη δὲν καταπολεμοῦσι πλέον τὸν ἄνθρωπον, διότι ἡ ἐργασία ἀντικαταστήσασα αὐτὰ ἐπεκράτησεν, ἐνίκησε, διέσωσε τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμά του. Εἰ καὶ ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις δὲν εἶναι ἡ μόνη πρόοδος πρὸς ἣν πρέπει ν' ἀπευθύνηται ἅπασα ἡ ἐνεργητικότητα τῆς ἀνθρωπότητος, εἶναι ὅμως ἀναντιρρήτον, ὅτι οὐδὲν ἔθνος γίνεται παραδεκτὸν μετὰ τὸν 19 αἰῶνα εἰς τὴν χορείαν τῶν πεποικισμένων ἐθνῶν, ἐὰν μὴ ἀναπτύξῃ τὰς παραγωγικὰς αὐτοῦ καὶ πλουτολογικὰς δυνάμεις, καὶ οὐδεὶς λαὸς δύναται νὰ καταστῇ ἰσχυρὸς ἐὰν μὴ προσδεύσῃ εἰς τὸ στάδιον τῆς βιομηχανίας. Ἡ πρὸς τὴν βιομηχανικὴν δὲ πρόοδον καὶ πρὸς τὸν πλοῦτον ἄγουσα ὁδὸς εἶναι μία μόνη, ἡ τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας. »

Μετὰ δὲ τὴν προκαταρκτικὴν ἀνάλυσιν τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς καὶ τῶν τριῶν ὀργάνων τῆς ὁ συγγραφεὺς μεταβαίνει ἀκολούθως εἰς τὰς διαφορὰς αὐτῆς κλάδους καὶ τὰς τάξεις ὑφ' αἷς ἀνάγονται ἅπαντα τὰ βιομηχανικὰ ἔργα, ἀνευρίσκων τὸν ἀποχρῶντα λόγον τῆς μεταβάσεως ταύτης εἰς τὴν οὐσιώδη ἰδιότητα ἣν ἡ ἀνθρωπίνη ἐργασία κέκτηται τοῦ νὰ ἐφαρμόζηται ἐπὶ πολυειδῶν ἀντικειμένων καὶ διὰ ποικίλων καὶ ἀναριθμήτων μέσων νὰ διευθύνῃ τὰς παντοδαπὰς τῆς φύσεως καὶ τῶν κεφαλαίων δυνάμεις. Παραδεχόμενος οὖν τὴν ἀνέκαθεν πρὸς τὸν οἰκονομολόγον καθιερωθεῖσαν κατὰ τὰς διαιρεῖ τοὺς διαφοροὺς κλάδους τῆς βιομηχανίας εἰς

τρεις μεγάλας τάξεις, εἰς τὴν Γεωργικὴν, τὴν Χειροτεχνικὴν καὶ τὴν ἀποτελοῦσαν τὸ καθ' αὐτὸ ἀντικείμενον τῆς ὅλης συγγραφῆς, τὴν Ἑμπορικὴν, ἥτις δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ προδιωρισμένον τι εἶδος ἐργασίας συνισταμένης εἰς τὴν τῶν προϊόντων ἀνταλλαγὴν ἐπὶ σκοπῷ ἐπαυξήσεως τῆς ἀξίας των. Προβαίνων δ' ἐφεξῆς εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν τρόπων, καθ' οὓς αἱ ἀνταλλαγαὶ διευκολύνονται, καταδεικνύει ἐντεῦθεν τὰς ἐκ τῆς ἐμπορίας ἐκπηγαζούσας ἀπείρους κοινωνικὰς ὀφελείας. Καὶ πρὸς παράδειγμα ἀναφέρει τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν τῶν Φοινίκων, τῶν Ἀθηναίων, τῶν Γενουησίων, τῶν Βενετῶν, τῶν Ὀλλανδῶν, τῶν Ἀγγλῶν ἐν οἷς ἀνεπτύχθη τὸ ἐμπόριον, ἀντιπαράβάλλον αὐτὴν πρὸς τὴν τῶν κατοίκων τῆς Πολωνίας, τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, οἵτινες καὶ τοὶ εὐμοιροῦντες εὐφορωτάτων γαιῶν, καὶ τοὶ συγκομιζόμενοι ἀφθόνους καρπούς, δι' ἑλλειψιν ὅμως τῆς ἐμπορικῆς βιομηχανίας πενητεύουσι, δυστυχοῦσι καὶ κατατρίχονται ὑπὸ πολυειδῶν στερήσεων καὶ κακώσεων.

Ἰνα δὲ ἡρέμα καὶ βαθμηδὸν εἰσπαύῃ τὸν ἀναγνώστην εἰς τὰ κρησφύγετα τοῦ ἐμπολαίου Ἑρμοῦ, ἵνα καταδείξῃ πῶς ἡ ἐμπορικὴ τέχνη ἀπὸ τῆς νηπιώδους αὐτῆς καταστάσεως προέβη εἰς τὸ ἐπακρον τῆς ἐντελείας καὶ διαμορφώσεως, πῶς τὸ ἀπλούστατον γεγονός τῆς τῶν προϊόντων ἀνταλλαγῆς κατέστη εὐρυθμὸς μὲν ἀλλὰ πολὺπλοκος ὁργανισμὸς, δι' οὗ ἀνεπτύχθησαν, ἐπολυπλοκισθήσαν, διευκολύνθησαν καὶ κατέστησαν ἥττον δαπανηραὶ αἱ πολυπληθεῖς τῶν ἔθνων ἀνταλλαγαὶ προτίθησι διάφορα σπουδαῖα ζητήματα, ὧν αἱ μετὰ λόγου καὶ εὐστοχολύσεις ἀποτελοῦσι τὸ ἀντικείμενον τοῦ Β'. εἰδικοῦ μέρους τοῦ συγγράμματος, περὶ οὗ εἰσαγωγικὴ μνεία ἀνωτέρω ἐγένετο.

Πλὴν καὶ τοὶ δυσαρέστως ὁμολογοῦντες ὅτι ἀδυνατοῦμεν νὰ προβῶμεν περαιτέρω διὰ τινος λεπτομεροῦς καὶ ἐμπειριστικωμένης ἐκθέσεως τοῦ ἀνάγκης πονήματος, προσεπιμαρτυροῦμεν ὅμως διὰ τῆς αὐθορμήτου ταύτης ὁμολογίας μας τὴν κατὰ τοὺς αὐστηροὺς τῆς λογικῆς κανόνας ἐξεργασίαν αὐτοῦ καὶ σύνταξιν. Αὐτὸ ἐάν τὸ εἰς τὰ ἔργα τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως ἐφαρμοζόμενον ἀριστοτελικὸν ἀξίωμα *nihil fit per saltum* ἐπαληθεύῃ καὶ εἰς τὰ τῆς διανοίας, ἐάν εἰς ἐπιστημονικὴν πραγματεῖαν τερῶνται μετὰ θρησκευτικῆς ἀκριθείας οἱ δύο ἀναπόδραστοι ὅροι τῆς ἐπιστήμης, ἡ *ὑπόθεσις* καὶ τὸ *εἶδος*, ἢ ἐν ἄλλοις ῥήμασιν ἐάν ὅχι μόνον ἀκρίτως συναγελάζωνται εἰς ταὐτὸ αἱ εἰς τὴν ὕλην τοῦ ἀντικειμένου τῆς πραγματείας ἀναφερόμεναι γνώσεις, ἀλλὰ καὶ διευθετῶνται, ἀλλὰ καὶ διατάττονται κατὰ τοιαύτην ἀναγκαίαν συναρμολογίαν καὶ συνάρτησιν, ὥστε ἐκάστη αὐτῶν συνέπεια οὖσα

τῶν ἀμέσως προηγουμένων καθίσταται ἐνταυτῷ καὶ ἀρχὴ τῶν ἐπομένων, οἷοθεν ἐννοεῖται ὅτι ἐν ταύτῃ στενῇ καὶ ἀδιαρρήκτῳ συνδέσει καὶ ἀλληλουχίᾳ τῶν μερῶν τοῦ συστήματος, γινώσκει τις ἢ πρότασις, ἀποσπώμενη τῆς οἰκείας καὶ προσσηκούσης αὐτῇ θέσεως, ὁμοιάζει πρὸς μέλος τοῦ ζωικοῦ ὁργανισμοῦ, ὅπερ ἀποκοπὴν τῆς τοῦ ὅλου οἰκονομίας καὶ παυσάμενον τῶν σχετικῶν λειτουργιῶν τοῦ δὲν εἶναι πλέον μέλος κατὰ τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς λέξεως, ἀλλὰ κεῖται ἤδη ὡς τεμάχιον κρέατος ἀπονενεκρωμένον καὶ ἀνόργανον. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς ἀποσπῶντες ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν θεωρίαν τοῦ συγγραφέως, κινδυνεύομεν νὰ τὴν ἀποξηράνωμεν παροχρετώντες ἕξω τῆς ῥαῖς καὶ τῆς κινήσεως τῶν μετ' αὐτῆς συνεχόμενων ἐννοιῶν, ἐπομένως δὲ νὰ τὴν παραστήσωμεν ὡς τι δεδωμένον καὶ ἀναπόδεικτον ὥς τι ἄμεσον γινόμενον μὴ συνεκφέρον μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς ἰδίους τοῦ παράγοντας.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ θέσωμεν πέρας εἰς τὰς βραχείας ταύτας σκέψεις μας ὀφείλομεν τοῦλάχιστον νὰ μὴ παραδράμωμεν τὸ ἔξοχον ἐκεῖνο καὶ ἐπιζήλον πλεονέκτημα, δι' οὗ ὁ συγγραφεὺς ἐπίσταται νὰ δημοτικεύῃ οὕτως εἰπεῖν τὰς ἰδέας του, παρέχων προσιτὰ τοῖς πᾶσι καὶ αὐτὰ τὰ πολυπλοκώτερα καὶ δυσχερέστερα τῆς ἐμπορικῆς ἐπιστήμης ζητήματα, πλεονέκτημα ὅπερ συνίσταται μὲν κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ ἀκριβὲς καὶ σύντακτον τῆς τῶν ἐννοιῶν ἐρμηνείας, εἰς τὸ φυσικὸν καὶ ἀνεπιτήδευτον τῆς φράσεως, εἰς τὸ ὠρισμένον καὶ σαφὲς τῶν ἐπιστημονικῶν ὁρῶν, πρὸ πάντων ὅμως καὶ κυρίως εἰς τὴν ἐπιτηδεῖαν καὶ ἐντεχνον χρῆσιν ἀμφοτέρων τῶν μεθόδων, τῆς τε ἀναλυτικῆς ἅμα δὲ καὶ τῆς συνθετικῆς, ἐφ' ὅσον ὁ συγγραφεὺς λαμβάνων αἰεὶ ποτε ἀφ' ἑκείνης τῆς ἐμπειρικῆς γεγονότων, ἐκ τινῶν κοινῶν παραδειγμάτων ὑποπιπτόντων εἰς τὰς αἰσθήσεις ὅλων, προβαίνει ἀναλυτικῶς εἰς ἀνακάλυψιν τοῦ λόγου τῆς ὑπάρξεώς των, εἰς ἀνεύρεσιν τῶν γενικῶν ἀρχῶν καὶ νόμων, ἐξ ὧν κατόπιν ὁρμώμενος παλινδρομεῖ ὅπως διὰ τῆς συνθετικῆς μεθόδου ὑποβάλλῃ τὴν ἐμπειρίαν εἰς συστηματισμὸν καὶ τακτοποίησιν, ὅπως διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς διεξαγωγῆς ἀνάξῃ τὸ ποικίλον καὶ πολλαπλοῦν εἰς συνεκτικὴν καὶ ὁμοειδῆ ἐνότητα.

Εἴθε τὰ ἐν τῷ ἀξιολόγῳ τούτῳ συγγράμματι ἐγκείμενα σπέρματα πεσόντα ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν, ἐπὶ τὴν πρῶτην καὶ ἀπροκατάληπτον διάνοιαν τῆς φιλομαθοῦς καὶ φιλεργοῦ ἡμῶν νεολαίας κυοφορήσωσιν ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς πλουσίους καὶ γονίμους καρπούς, διεγείροντα ἐν αὐτῇ τὸν ἔρωτα πρὸς ἐξάσκησιν τῆς ἐμπορίας, τοῦ σημαντικοῦ τούτου κλάδου τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν βίου, ὅστις, ὡς ἐν τῷ παρελθόντι ἐξήσκησε δραστηρίαν ἐπιρροὴν εἰς κατευόδωσιν τοῦ ὑπέ-

πίστεως καὶ πατρίδος ἀγῶνος, οὕτω καὶ νῦν παρίσταται ἡμῖν ὡς τὸ μόνον ἐναπολειπόμενον ἀκράδαντον ἔρεισμα τῶν ἐναγωνίων πόθων καὶ ἐλπίδων ἡμῶν ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ μέλλοντος.

Κεφαλληνία τῇ 3 Μαΐου 1868.

Θ. ΚΑΡΟΥΣΟΣ.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ.

Ὁ καθηγητὴς Κ. Ν. Σαρίπολος δημοσιεύει διὰ τῆς *Πανδώρας* ὑπόμνημα, προεκδοθὲν ἐν τε ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ καὶ διὰ τῶν ἐν Τεργέστη, Κωνσταντινουπόλει καὶ Σμύρνῃ ἐλληνικῶν ἐφημερίδων, περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐκπαιδεύσεως. Περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου πολλοὶ πολλάκις ἔγραψαν ἐν τῷ ἀνὰ χειρὸς συγγράμματι, οἱοὶ Ῥαγκαβῆς, Στροῦμπος, Φρεαρίτης καὶ Γ. Γ. Παπαδόπουλος, ἕκαστος ἀποβλέπων εἰς τὴν καταλληλοτέραν ρύθμισιν τῶν τῆς παιδείας. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς λέγεται, ἡ ἐνεστώσα κυδέρνησις μελετᾷ ἐπιμελῶς τὰ περὶ τούτου, ὁ Κ. Σαρίπολος, παρ' οὗ ἐζητήθη τὸ ὑπόμνημα, ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ ὁμιλήσῃ εἰδικώτερον περὶ τῶν σχολείων, νὰ διαλλάξῃ δὲ καὶ περὶ τοῦ παρθεναγωγείου τῆς Φιλεκπ. ἑταιρίας. Περὶ τούτου δὲ λέγων παρέθετο καὶ τινα ἀνακοινωθέντα ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἀστυνομίας, ἅτινα ὅμως ἡμεῖς ἀπεκρούσαμεν ἐν ὑποσημειώσει. Λαθόντες δ' ἐνδόσιμον ἐπανελάβαμεν δύο γνώμας, ὧν ἡ παραδοχὴ συντελεῖ, κατὰ τὴν ἡμετέραν κρίσιν, εἰς τὴν εὐδοκιμωτέραν ἀγωγὴν τῶν ἐν τῷ παρθεναγωγείῳ ἐκπαιδευομένων. Ἰδοὺ δὲ ποῖται ἦσαν αὗται: α' — Νὰ χρησιμεύσῃ τὸ παρθεναγωγεῖον, ὡς καὶ ἐξ ἀρχῆς ἦτο ὁ σκοπὸς τοῦ ἰδρυτοῦ αὐτοῦ, τοῦ ἀειμνήστου Κοκκῶνη, εἰς μόρφωσιν ἰδίως διδασκάλων καὶ β' — νὰ ἐλαττωθῶσι τὰ ἔτη τῆς διδασκαλίας. Τὰς γνώμας ταύτας ἐπρεσβεύομεν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν. Καὶ ἐνδέχεται μὲν νὰ ὦσιν ἐσφαλμέναι, εἰ καὶ μεθ' ἡμῶν εἶχομεν καὶ Γεννάδιον καὶ Ῥαγκαβῆν καὶ ἄλλους, καὶ αὐτὴν τὴν Γαλλίαν, ὅπου φέρ' εἶπεν τὸ *St. Denis* διαιρεῖται εἰς τρία τμήματα, ἐν οἷς ἡ ἀγωγή ἀρμόζεται πρὸς τρεῖς διαφόρους κοινωνικὰς τάξεις, καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ μέλη τῶν ἀλλεπαλλήλων διοικητικῶν συμβουλίων τῆς ἑταιρίας, ὧν, πλὴν ἐνὸς ἢ δύο, καὶ τούτων ἴσως ἐξ ἀνάγκης, οὐδεὶς εἰσήγαγε τὰ θυγάτρια αὐτοῦ εἰς τὸ Ἀρσακεῖον· πρόδῃλον ὅμως ὅτι οὐδὲν περιέχουσι προσβλητικὸν αὐτῇ πρὸς ζημίαν τοῦ παρθεναγωγείου, οὔτε πρὸς βλάβην ἄλλου τινός· ἡ ὑποσημείωσις σώζεται τετυπωμένη καὶ ἀναλλοίωτος ἐν τῷ φυλλαδίῳ τῆς 45 Μαΐου. Ἀλλὰ τίς ποτε ἐφ' ἑαυτῷ ὅτι ἤθελεν εὐρεθῇ ἄνθρωπος νὰ ὑβρίσῃ δεινῶς ἡμᾶς ἐν τῷ *Μέλλοντι*, ἀ-

ναπλάττων χάριν τούτου ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτοῦ ὅ,τι οὔτε εἶπομεν, οὔτε κὰν ὑπεδείξαμεν ὅτι κατὰ νοῦν εἶχομεν; Εἰ μὲν ἐθεώρει τὰς προτάσεις ἀναξίας συζητήσεως, ἃς κατεφρόνει αὐτάς· εἰ δὲ πάλιν ἐκνίζεν αὐτὸν ὁ πόθος νὰ ἐξυβρίσῃ ἡμᾶς, ἃς ἐρβνηλάτει ὁ ἀγαθὸς ἄλλην εὐλογοφανῆ ὁπωσοῦν ἀφορμὴν· ἀλλὰ νὰ ἐπιπέσῃ καθ' ἡμῶν ὡς κύμα θαλάσσης ἄγριον, ἐνῷ μάλιστα εὐχαριστίας ἐγενόμεθα ἄξιοι, ὡς ὑψώσαντες τὴν φωνὴν κατὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀστυνομίου ρηθέντων, τοῦτο τάσσεται μετὰ τῶν πονηριῶν ἐκείνων, ἃς ἡ χρηστοθήεια στιγματίζει δι' ὀνόματος τὸ ὅποιον καὶ ἔχοντες δίκαιον δὲν ἐπαναλαμβάνομεν, ἵνα μὴδ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ὑβριστοῦ ἐκληφθῶμεν ὑβρισταί.

Ὁ γράψας τὴν διατριβὴν, δειλιῶν πρὸς τὴν συζήτησιν, προσράπτει τὴν ἀλωπεκὴν τῇ μὴ ἐφικνουμένη λεοντῇ, καὶ ἀνακράζει ὅτι καταβάλλεται φροντίς ὑπὲρ τῆς μορφώσεως ἀξίων καὶ ἐναρέτων διδασκάλων. Καὶ τίς δισχυρίσθη τὸ ἐναντίον; τίς ὑπηνίξατο κὰν ὅτι δὲν καταβάλλεται τοιαύτη φροντίς; ποῦ τῆς ὑποσημειώσεως ἡ καὶ τοῦ ἄρθρου τοῦ Κ. Σαρίπολου ἀνεκάλυψε κατάκρισιν, ὥστε βιασθεὶς νὰ λαλήσῃ ὅσα ἐλάλησε; Τὸ καθ' ἡμᾶς ἐξεφράσαμεν ἁπλῶς τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ συμβίωσις καὶ ἡ ἐπὶ μακρὴν διδασκαλίᾳ κορασίων εἰς διαφόρους ἀνηκόντων κοινωνικὰς τάξεις καὶ διαφόρους ἐχόντων σκοποὺς, βλάπτει τὴν ἀγωγὴν· καὶ, ὡς ἐκεῖ εἶπομεν, τὴν ἰδέαν ταύτην ἐξεφράσαμεν καὶ ἄλλοτε μετ' ἄλλων, ἣν ὅμως αἱ διέπυσαι τὰ τοῦ παρθεναγωγείου συνελεύσεις δὲν παρεδέχθησαν. Ἐρωτῶμεν λοιπὸν, περιέχει καὶ κατ' ἐλάχιστον ἡ ἰδέα αὕτη ὅσα ἐγέννησεν ἡ δημιουργὸς φαντασία τοῦ ἐν τῷ *Μέλλοντι* γράψαντος; Ἐξ ἐναντίας μέγα τὸ μεταξὺ αὐτῶν χάσμα. Πρὸς τί λοιπὸν σκιαμαχίαι, καὶ κακόζηλοι θεωρίαι περὶ εὐπόρων καὶ ἀπόρων, καὶ ἄλλα ξένα τοῦ προκειμένου καὶ ἀνάξια σπουδαίου ἀνδρὸς ἀνυμασθήματα;

Ἐννοεῖται ὅτι πιστοὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἡμῶν σύμβολον καθ' ὃ, « καὶ λοιδορηθέντες, ἐσκοπεύσαμεν ἀκριδῶς μὴ τι ἡμῖν πέπρακται τῆς λοιδορίας ἄξιον· πεισθέντες δὲ ὅτι οὐ πέπρακται, καπνὸν καὶ ἄνεμον τὴν λοιδορίαν ἐνομίσσαμεν » (1), οὐδὲ κὰν μνείαν ἠθέλομεν συγκατανεύσει νὰ ποιήσωμεν τοῦ ὑβριστικοῦ ἄρθρου· δυστυχῶς ὅμως ἡ ὕbris δὲν ἐτραυματίζεν ἡμᾶς, ἀλλ' αὐτὸ τὸ παρθεναγωγεῖον, καθ' οὗ ὁ ἄκριτος τοῦ ἄρθρου συγγραφεὺς, νομίζων ὅτι μάχεται ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐτόξευσε καίριον βέλος· διότι τίς ἀναγνούς τὰ κατὰ τοῦ Ἀρσακείου ὡς παρὰ τῆς *Πανδώρας* ρηθέντα δὲν ἠθέλε πιστεύσει αὐτά; Ἰδοὺ διὰ τί ἐδιάσθημεν ν' ἀθετήσωμεν τὸ ἡμέτερον σύστημα.

(1) Πανδ. Τόμ. ΙΓ'. σελ. 487.